

DOI: <https://doi.org/10.32353/khrife.1.2021.03>

УДК 343.98

**І. В. Пиріг,**

доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри криміналістики та домедичної підготовки Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8391-067X>, e-mail: [pira@ua.fm](mailto:pira@ua.fm)

**В. О. Приходько,**

старший інспектор організаційно-аналітичного відділу  
Управління організаційно-аналітичного забезпечення  
та оперативного реагування ГУ НП м. Києва, м. Київ, Україна,  
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4408-6948>,  
e-mail: [vladlena\\_prihodko@ukr.net](mailto:vladlena_prihodko@ukr.net)

## **Криміналістичні обліки: проблеми класифікації**

*Досліджено проблеми класифікації криміналістичних обліків. Розглянуто класифікацію криміналістичних обліків за службовою належністю, ступенем централізації та функціональним (цільовим) призначенням (як основними критеріями для класифікації). Доведено, що за ступенем централізації обліки потрібно поділяти на центральні, регіональні й місцеві, але при цьому зауважено фактичну відсутність обліків експертної служби на місцевому рівні. Обґрунтовано розподіл криміналістичних обліків за функціональним (цільовим) призначенням на розшукові та довідкові, водночас зазначено, що довідково-допоміжні обліки у вигляді колекцій станом на сьогодні втратили своє значення й не можуть складати систему криміналістичних обліків.*

**Ключові слова:** класифікація, розслідування кримінальних правопорушень, криміналістичні обліки, розшукові обліки, довідкові обліки, експертна служба.

**Постановка наукової проблеми.** Класифікація у будь-якій галузі знань є системоутворювальним компонентом, основою методології науки. Класифікація є процесом розподілу предметів, процесів і явищ на роди, класи, групи за спільними ознаками та властивостями. Відповідно, клас або група утворюють систему зі спільними, наперед визначеними ознаками. Ознакою будь-якого предмета є той елемент, який характеризує його особливості, індивідуальність. Сукупність ознак дає змогу відрізнити один предмет від іншого. На значенні класифікації криміналістичних обліків зосереджував увагу В. В. Бірюков: «Велике значення для теорії криміналістики, а також діяльності з організації та ведення криміналістичних обліків, забезпечення процесу розслідування необхідною інформацією мають питання, пов'язані з визначенням і класифікацією об'єктів обліку»<sup>1</sup>. Систематизація полягає

---

<sup>1</sup> Бірюков В. В. Теоретичні основи інформаційно-довідкового забезпечення розслідування злочинів : монографія. Луганськ, 2009. С. 382.

у розміщенні об'єктів обліку відповідно до науково розробленої системи, яка ґрунтується на класифікації ідентифікаційних ознак цих об'єктів. Система містить різні види криміналістичних обліків, що мають свою структуру, призначення, механізм утворення й порядок функціонування. В основу кожного виду обліку покладено ознаки та властивості об'єктів, які складають його зміст і за якими здійснюють розшук та ідентифікацію.

**Аналіз основних досліджень і публікацій.** У науковій літературі питанням інформаційного забезпечення розслідування загалом і вдосконаленню окремих видів обліків приділено багато уваги. Слід згадати монографії, присвячені вирішенню окремих питань інформаційного забезпечення розслідування, що відображають зміст відповідних захищених докторських дисертацій: Є. Д. Лук'янчиков «Методологічні засади інформаційного забезпечення розслідування злочинів» (2005) <sup>1</sup>, В. В. Бірюков «Теоретичні основи інформаційно-довідкового забезпечення розслідування злочинів» (2009) <sup>2</sup>, В. Г. Хахановський «Проблеми теорії і практики криміналістичної інформатики» (2010) <sup>3</sup>. Названі праці значною мірою є узагальненням наукових думок попередників щодо розглядуваного напрямку досліджень. Питанням функціонування окремих видів криміналістичних обліків присвячено такі кандидатські дисертації: С. В. Кадук «Криміналістично-довідкові колекції та їх значення у розслідуванні злочинів» (2010) <sup>4</sup>, А. Е. Волкова «Формування і використання інформаційно-довідкових колекцій експертної служби МВС України» (2012) <sup>5</sup>. Однак, у сучасних умовах інформатизації суспільства й розвитку телекомунікаційних мереж та інформаційних технологій забезпечення правоохоронних органів необхідною інформацією виходить на новий щабель. Саме тому наукові розробки діяльності з функціонування та використання криміналістичних обліків під час розслідування кримінальних правопорушень потребують постійного вдосконалення й оновлення, що обумовлює актуальність цієї статті.

**Мета статті** полягає в узагальненні думок науковців щодо класифікації криміналістичних обліків і розробленні їх класифікації.

**Викладення основного матеріалу дослідження.** Криміналістичні обліки дуже різноманітні та чисельні і, хоча вони взаємопов'язані, їх доцільно розрізняти за окремими критеріями. Науковці по-різному визначають критерії класифікації криміналістичних обліків. Так, Л. Я. Драпкін та

<sup>1</sup> Лук'янчиков Є. Д. Методологічні засади інформаційного забезпечення розслідування злочинів : монографія. Київ, 2005. 360 с.

<sup>2</sup> Бірюков В. В. Зазнач. твір.

<sup>3</sup> Хахановський В. Г. Проблеми теорії і практики криміналістичної інформатики : монографія. Київ, 2010. 382 с.

<sup>4</sup> Кадук С. В. Криміналістично-довідкові колекції та їх значення у розслідуванні злочинів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2010. 20 с.

<sup>5</sup> Волкова А. Е. Формування і використання інформаційно-довідкових колекцій експертної служби МВС України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Запоріжжя, 2012. 22 с.

В. М. Карагодін зазначають, що «класифікація обліків може бути здійснена за різними ознаками. Найважливішими з них є: а) основна функція обліку; б) зміст відомостей, що зосереджені в обліку; в) способи опрацювання інформації; г) місце зосередження облікової інформації»<sup>1</sup>. В. В. Бірюков (поряд з наведеним вище критеріями) зазначає такі: «За видом облікових документів, що складають їх масиви; за об'єктами обліку; за ступенем автоматизації; за формами обліку; за способом об'єднання інформаційних масивів; за способами та формами відображення інформації в облікових одиницях; за видами реквізитів та іншими критеріями»<sup>2</sup>. Доволі повну, на нашу думку, класифікацію наводить П. Д. Біленчук, зазначаючи, що «криміналістичні обліки можуть бути систематизовані за різними підставами: стосовно спеціальних знань — на криміналістичні обліки, що вимагають спеціальних знань (обліки експертно-криміналістичних підрозділів), і такі, що не потребують спеціальних знань (обліки інформаційних центрів); за ступенем територіальної поширеності відрізняють: міждержавні, державні, регіональні і місцеві обліки; залежно від місця зосередження, їх можна поділити на обліки інформаційно-аналітичних центрів і обліки експертно-криміналістичних підрозділів; за характером обробки криміналістично значущої інформації: на автоматизовані банки даних, автоматизовані інформаційно-пошукові системи і ручні картотеки; за ступенем централізації на: централізовані, централізовано-місцеві і місцеві; обліки, зосереджені тільки в ДНДЕКЦ МВС називають централізованими»<sup>3</sup>. Загалом погоджуючись із наведеною класифікацією, маємо зазначити, що критерії за ступенем поширеності та за ступенем централізації є однаковими й потребують об'єднання в один, який більшість науковців називає «за ступенем централізації».

Розглянемо класифікацію криміналістичних обліків за критеріями, які, на нашу думку, більш повно характеризують їх сутність і які є найбільш важливими для практичного використання. Криміналістичні обліки утворюються та функціонують у різних державних органах України, тому можна класифікувати обліки за службовою належністю, а саме: обліки МВС України; обліки Державної податкової служби України; обліки Державної митної служби України; обліки Служби безпеки України; обліки Державного бюро розслідувань; обліки Національного антикорупційного бюро; обліки Генеральної прокуратури тощо.

Усі вони спрямовані на сприяння розслідуванню кримінальних правопорушень. При цьому криміналістичні обліки МВС України, зі свого боку, містять такі обліки: Національної поліції України, що функціонують в департаменті інформаційно-аналітичної підтримки (далі — ДІАП); Державної

<sup>1</sup> Драпкин Л. Я., Карагодин В. Н. Криминалистика : учебник. Москва, 2007. С. 148.

<sup>2</sup> Бірюков В. В. Зазнач. твір.

<sup>3</sup> Арешонков В. В., Біленчук П. Д., Волошин О. Г. та ін. Криміналістична техніка. Книга друга : навч. посіб. ; за ред. А. В. Кофанова. Київ, 2009. С. 399.

прикордонної служби України; Державної міграційної служби України; Головному сервісному центрі МВС України; Експертній службі МВС України.

За результатами вивчення матеріалів кримінальних проваджень ми з'ясували, що найбільш вагомими для розслідування є криміналістичні обліки Експертної служби та ДІАП поліції. Обліки, що функціонують у цих підрозділах, за даними нашого дослідження, використано у 92 % кримінальних проваджень. Далі ми докладніше зупинимося на різновидах саме цих обліків.

Як зазначає І. О. Возгрін, зміст криміналістичних обліків обмежено територіальними, часовими та цільовими межами. Під територіальною межею автор розуміє обмеження збирання й використання відомостей певною місцевістю, під часовою — обмеження конкретним часовим періодом, під цільовою — збирання та використання тільки тих даних, що відповідають завданням, для вирішення яких призначено конкретні обліки<sup>1</sup>. Загалом погоджуємося з означеною характеристикою обліків і вважаємо, що ці критерії є основою їх класифікації. Однак, вважаємо, що територіальні межі, імовірно, можна вважати не процесами збирання та використання відомостей, а їх концентрацією або зосередженням. Так, інформація, зосереджена на рівні області, може бути здобута за її межами й надіслана на запитом під час отримання певної інформації під час розслідування конкретного кримінального провадження. І навпаки, інформація або предмети, знайдені в певному місці (наприклад, кулі, вилучені під час огляду місця події), можна ідентифікувати за зброєю, вилученою в іншому місці. Часовий період не може слугувати основою класифікації обліків і належить, швидше, до термінів перебування певних об'єктів в певному інформаційному масиві.

Отже, за територіальністю, або, як ми зазначили та вважаємо більш точним, за рівнем зосередженості, криміналістичні обліки можна поділити на: центральні, регіональні та місцеві. Належність інформаційних систем до певного рівня зумовлено принципами територіальності, специфіки використання й обсягом інформації, яку обробляють. Окремі науковці наводять класифікацію обліків за територіальністю, наголошуючи на тому, що на різних рівнях об'єкти обліку можуть бути однаковими. Так, І. В. Гора та В. А. Колесник зазначають: *«Зосередження й концентрація облікового матеріалу може здійснюватися на державному рівні або регіональному, в межах області, міста, району. За цією ознакою криміналістичні обліки поділяються на централізовані й місцеві. Відомості про окремі об'єкти реєструють на державному й місцевому рівнях. Такі обліки є змішаними за ознакою концентрації матеріалів»*<sup>2</sup>. Ці самі науковці у співавторстві з А. В. Іщенко конкретизують

<sup>1</sup> Возгрін И. А. Некоторые вопросы теории и практики криминалистического учёта. *Вопросы теории и практики борьбы с преступностью*. Ленинград, 1972. С. 7.

<sup>2</sup> Гора И. В., Колесник В. А. Криміналістика : навч. посіб. Ч. 1. Криміналістична техніка. Київ, 2005. С. 300.

свою думку, поділяючи обліки залежно від «рівня концентрації інформації про зареєстровані об'єкти — на централізовані, регіональні, місцеві та змішані»<sup>1</sup>. В окремих підручниках з криміналістики йдеться про рівні криміналістичних обліків, але не названо критерію означеної класифікації<sup>2</sup>. Ми вважаємо, це зумовлено саме тим, що в цій класифікації однакові об'єкти можуть бути зосереджені на різних рівнях, залежно від необхідності їх використання за конкретним кримінальним провадженням.

Якщо особливих дискусій серед науковців щодо класифікації обліків за рівнями не точиться, то змістовне наповнення цієї класифікації потребує, на нашу думку, уточнення. Поділяючи обліки на три рівня, В. В. Бірюков визначає: «а) на центральному рівні — рівень МВС України; б) обласному (регіональному) — рівень обласних УМВС України; в) місцевому рівні — рівень міськрайвідділів УМВС України. Причому одні обліки функціонують на місцевому, другі — на місцевому й регіональному, треті — на регіональному й центральному, четверті — лише на центральному рівні»<sup>3</sup>. Характеризуючи криміналістичні обліки експертної служби, Ю. Б. Комаринська визначає трирівневу структуру так: на центральному — у ДНДЕКЦ МВС України, у якому ведуть центральні колекції; регіональному (обласному) — у НДЕКЦ при головних управліннях, обласних управліннях, де ведуть обласні колекції; місцевому (місцевому, кушовому) — у підрозділах з експертно-криміналістичного забезпечення роботи міських, районних відділах, де ведуть місцеві (місцеві, кушові) колекції. Місцевий, кушовий облік ведуть у підрозділі з експертно-криміналістичного забезпечення роботи міських, районних, органах поліції та формують з об'єктів (їх копій, зображень) і/або відомостей про них, які надходять з двох або більше міських, районних відділів поліції, які обслуговують суміжні території<sup>4</sup>.

Зважаючи на ситуацію, що склалася станом на сьогодні, ми не можемо погодитися з наведеними вище позиціями щодо функціонування криміналістичних обліків місцевого рівня. Безумовно, ми згодні з тим, що первинна інформація для формування криміналістичних обліків надходить з райвідділів поліції. Вилучені під час проведення слідчих (розшукових) дій об'єкти, інформацію про затриманих і підозрюваних осіб реєструють у відповідних документах. Але про її накопичення та систематизацію в повному обсязі на рівні райвідділів поліції говорити не можна. Про це свідчать результати опитування працівників поліції. Про відсутність

<sup>1</sup> Гора І. В., Іщенко А. В., Колесник В. А. Криміналістика : посіб. для підготов. до іспитів. 2-ге вид., допов. та перероб. Київ, 2004. С. 143.

<sup>2</sup> Андреев И. С., Грамович Г. И., Порубов Н. И. Курс криминалистики ; под ред. Н. И. Порубова. Минск, 1997. С. 91 ; Пяковський В. В., Чорноус Ю. М., Іщенко А. В., Алексеев О. О. та ін. Криміналістика : підручник. Київ, 2015. С. 249.

<sup>3</sup> Бірюков В. В. Знач. твір. С. 363.

<sup>4</sup> Пяковський В. В., Чорноус Ю. М., Іщенко А. В., Алексеев О. О. та ін. Знач. твір.

обліків на місцевому рівні (слідів низу взуття, рукавичок, транспортних засобів, знарядь зламу й інструментів тощо) зауважили 95 % опитаних нами інспекторів-криміналістів. Опитування працівників ДІАП у Київській і Харківській областях свідчить, що укомплектованість посад працівників їхньої служби у райвідділах поліції складає приблизно 40 %, здебільшого це стосується обласних центрів. Аналогічне опитування в інших областях показало значно гірші результати.

Ведення місцевих обліків до реформування органів внутрішніх справ покладали на експертів райвідділів. Станом на сьогодні за інспекторами-криміналістами законодавчо закріплено лише ведення окремих обліків, тому вони не аналізують і не узагальнюють слідової інформації, вилученої під час проведення слідчих (розшукових) дій (зокрема, огляду місця події). Відсутній також обмін такою інформацією між відділами поліції. Наприклад: затримують групу квартирних крадіїв, а взуття та знарядь зламу під час обшуку за місцем їх проживання не вилучають, отже — унеможливають їх перевірку за вчинення інших злочинів на цій території.

Наказом МВС України від 16.03.2020 р. № 257 передбачено формування й ведення інформаційної підсистеми «СЛІД» інформаційно-телекомунікаційної системи «Інформаційний портал Національної поліції України», яка фактично зобов'язує підрозділи криміналістичного забезпечення органу досудового розслідування поліції вести криміналістичні обліки на місцевому рівні. Зокрема, метою інформаційної підсистеми «СЛІД» є:

*«• облік інформації про об'єкти, вилучені під час проведення слідчих (розшукових) дій, у єдиному інформаційному просторі з використанням сучасних інформаційних технологій, комп'ютерного та телекомунікаційного обладнання;*

*• забезпечення інформаційно-аналітичної підтримки діяльності органів (підрозділів) поліції, спрямованої на запобігання та розкриття кримінальних правопорушень;*

*• встановлення зв'язків між даними, що мають значення для кримінального провадження;*

*• забезпечення обробки інформації про об'єкти, що були вилучені під час проведення слідчих (розшукових) дій, наповнення та підтримка в актуальному стані інформаційних ресурсів баз (банків) даних, що входять до ПНП»<sup>1</sup>.*

До інформаційної підсистеми «СЛІД» вносять інформацію *«про об'єкти, що були вилучені під час проведення слідчих (розшукових) дій, відповідальними особами органів досудового розслідування поліції після проведення її оцінки на предмет наявності комплексу ідентифікаційних ознак керівником підрозділу криміналістичного забезпечення органу досудового розслідування поліції. У разі виявлення під час проведення аналізу вилучених*

<sup>1</sup> Про затвердження Інструкції з формування й ведення ... URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0319-20> (дата звернення: 22.02.2021).



об'єктів збігів із іншими унесеними до інформаційної підсистеми «СЛІД» об'єктами про це негайно доводиться до відома керівництву органу досудового розслідування поліції»<sup>1</sup>. На практиці цієї підсистеми фактично не існує. За резонансними злочинами інформацію надсилають до НДЕКЦ та обліковують і систематизують її на рівні УМВС в областях. У райвідділах поліції існують лише «сторожеві» картки з інформацією про вилучені сліди, у яких іноді взагалі відсутні їх фотографії, а в разі їх наявності зображення найчастіше дають змогу встановити лише групову належність об'єктів. Прожодні ідентифікаційні дослідження не йдеться. Крім того, потрібно зауважити відсутність у райвідділах поліції необхідного техніко-криміналістичного забезпечення (це зазначили 87 % опитаних нами слідчих та інспекторів-криміналістів) і низький рівень підготовки інспекторів-криміналістів (68 % опитаних слідчих).

Зважаючи на зазначене вище, вважаємо, що облік об'єктів на місцевому рівні потрібно залишити, але відповідальність за його формування та функціонування покласти на міські підрозділи техніко-криміналістичного забезпечення. Наша пропозиція обґрунтована також потребою перевірки слідів за цими обліками не тільки в межах району, а й у всьому місті, оскільки злочинці зазвичай не обмежуються одним районом, а діють по всьому місту. Особливо це стосується таких видів злочинів, як крадіжки, грабежі, розбої, хуліганство, нанесення тілесних пошкоджень тощо.

З інформаційної точки зору та за вагомістю для вирішення завдань кримінального провадження більш важливе значення має розподіл обліків не за зосередженістю, а за функціональним призначенням або завданнями, що їх вирішують криміналістичні обліки. Щодо класифікації криміналістичних обліків, то за цим критерієм науковці-криміналісти не дійшли одностайності. Одна група, представниками якої є науковці-криміналісти так званої радянської школи (Т. В. Аверьянова, Р. С. Белкін, О. Х. Волинський, Ю. Г. Корухов, О. Р. Россинська) поділяють криміналістичні обліки на три групи: оперативно-довідкові, експертно-криміналістичні, довідково-допоміжні<sup>2</sup>. На думку О. Х. Волинського, в оперативно-довідкових обліках зосереджено інформацію *«щодо об'єктів (та ознак, що їх індивідуалізують), які найчастіше мають причиново-наслідковий зв'язок з подією злочину. Так, інформація зовні є очевидною, зорово прийнятною. Для її виявлення та використання з метою виявлення відшукуваних об'єктів серед їм подібних (що перевіряються) не потрібно спеціальних знань»*. В експертно-криміналістичних обліках зосереджено інформацію про об'єкти, здобуття та

<sup>1</sup> Про затвердження Інструкції з формування й ведення ... . URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0319-20> (дата звернення: 22.02.3021).

<sup>2</sup> Аверьянова Т. В., Белкин Р. С., Корухов Ю. Г., Россинская Е. Р. Криминалистика : учеб. для вузов ; под. ред. Р. С. Белкина. Москва, 2000. С. 369 ; Криминалистика : учеб. для студ. вузов ; под ред. А. Ф. Волинского, В. П. Лаврова. 2-е изд., перераб. и доп. Москва, 2008. С. 321.

реалізація якої *«передбачає використання допомоги експертів-криміналістів і застосування дослідницької криміналістичної техніки»*. У довідково-допоміжних обліках зосереджено інформацію *«про об'єкти, а іноді й самі об'єкти (їх колекції), що не мають причиново-наслідкового зв'язку з подією злочину. Однак, їх використання має важливе значення для встановлення обставин злочину»*<sup>1</sup>.

На нашу думку, наведена вище класифікація не є точною, тому що всі зазначені вище види обліків повинні мати назву «криміналістичні», оскільки вони безпосередньо пов'язані з розслідуванням кримінальних проваджень і сприяють встановленню осіб, причетних до злочину, та інших обставин правопорушення. В. А. Жбанков, класифікуючи обліки за функціональним призначенням, розподіляє їх на *«криміналістичні оперативно-довідкові, криміналістичні розшукові та криміналістичні довідково-допоміжні»*<sup>2</sup>, підтверджуючи їх родову ознаку як криміналістичних.

Друга група науковців наводить іншу класифікацію обліків. В. Ю. Шепітько розподіляє обліки (залежно від вирішуваних завдань) на оперативно-пошукові й інформаційно-довідкові<sup>3</sup>, дотримуючи при цьому класифікації, зазначеної в Інструкції з організації функціонування криміналістичних обліків експертної служби МВС України. Відповідно до цієї Інструкції оперативно-пошукові колекції *«формуються з об'єктів (їх копій, зображень) та (або) відомостей про них, вилучених або отриманих під час огляду місця події <...>, проведення інших слідчих дій, оперативно-розшукових заходів тощо, а також отриманих під час криміналістичної реєстрації дактилокарт, фото- та відеозображень, записів голосів і мовлення осіб, ДНК-профілів»*<sup>4</sup>. Інформаційно-довідкові колекції *«формуються з об'єктів, що становлять інтерес для оперативно-службової, науково-дослідної та методичної діяльності, є речовими доказами в кримінальних справах, за якими закрито провадження і щодо яких є рішення суду про їх уміщення до колекцій, а також об'єктів, отриманих від установ, організацій, підприємств незалежно від форми власності»*<sup>5</sup>. Так само розподіляє криміналістичні обліки Ю. Б. Комаринська, але при цьому акцентує увагу на тому, що ця класифікація належить винятково до криміналістичних обліків експертної служби МВС України<sup>6</sup>. Загалом, зміст підручника, підготовленого

<sup>1</sup> Криміналістика : учеб. для студ. вузов ... .

<sup>2</sup> Жбанков В. А. Получение образцов для сравнительного исследования. Москва, 1992. С. 63.

<sup>3</sup> Шепітько В. Ю., Журавель В. А., Коновалова В. О. та ін. Криміналістика : підручник : у 2 т. Т. 1 ; за ред. В. Ю. Шепітька. Харків, 2019. С. 203.

<sup>4</sup> Про затвердження Інструкції з організації функціонування криміналістичних обліків експертної служби МВС України : наказ МВС України від 10.09.2009 р. № 390. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0963-09> (дата звернення: 22.02.2021).

<sup>5</sup> Там само.

<sup>6</sup> Пясковський В. В., Черноус Ю. М., Іщенко А. В., Алексєєв О. О. та ін. Знач. твір.



авторським колективом Національної академії внутрішніх справ, свідчить, що обліки, які веде ДІАП, не належать до категорії криміналістичних (гл. 18 і 19, автор Ю. Б. Комаринська), із чим ми, безумовно, не згодні. П. Д. Біленчук також відокремлює два види обліків, але вкладає в них інший зміст: а) оперативно-довідкові обліки, що відрізняються значним обсягом масивів за доволі короткого (довідкового) опису об'єктів обліку. Основне їх призначення — перевірка наявності установчих даних про об'єкт і його місцезнаходження на момент запиту. У їх основу покладено зовні очевидні, зорово прийнятні ознаки об'єктів; б) оперативно-розшукові обліки, які містять більше даних про об'єкт, виконуючи (поряд з оперативно-довідковою) функцію порівняння не лише установчих даних, а й подібних зовнішніх описів осіб, речей, виробів; їх описують безпосередньо слідчий і працівники оперативних апаратів. Фіксування об'єктів або їхніх ознак не вимагає експертно-криміналістичних знань. За визначенням науковця, ці обліки зосереджено в підрозділах ДІАП. Такий розподіл обліків цілком можливий, однак, фактично різницею між ними є обсяг описової частини об'єктів, що складають масиви облікових даних, які не є, на нашу думку, підставою для їх відокремлення. До того ж, автор виокремлює техніко-криміналістичні обліки, у яких *«інформаційні ознаки об'єктів виявляються зазвичай шляхом спеціальних досліджень або експертиз, і ведуться ці обліки лише в експертно-криміналістичних підрозділах»*<sup>1</sup>.

Розширюючи класифікацію обліків за призначенням, В. В. Бірюков розподіляє їх на три групи: оперативно-розшукові, інформаційно-довідкові й довідково-допоміжні. На думку науковця, криміналістичні обліки оперативно-розшукового призначення *«містять інформацію стосовно об'єктів, причетних до нерозкритих злочинів, а також конкретних об'єктів, які становлять оперативний інтерес, котра безпосередньо призначена сприяти їх установленню за штучними чи власними ознаками»*<sup>2</sup>. Криміналістичні обліки інформаційно-довідкового призначення — це *«обліки, призначені забезпечувати процес розслідування різноманітною інформацією про об'єкти, причетні до злочину, яка може бути корисною для вирішення завдань, що виникають у процесі розслідування»*<sup>3</sup>.

На думку більшості науковців-криміналістів, колекції, які створені та функціонують у підрозділах експертної служби, складають основу довідково-допоміжних обліків. Так, на думку В. В. Бірюкова, *«до довідково-допоміжних криміналістичних обліків відносять колекції та каталоги різноманітних об'єктів, які використовуються як зразки для порівняння під час проведення експертиз і досліджень, а також у розшуковій діяльності для вирішення класифікаційних завдань»*<sup>4</sup>. За визначенням С. В. Кадук, дисертацію якої було

<sup>1</sup> Арешонков В. В., Біленчук П. Д., Волошин О. Г. та ін. Зазнач. твір.

<sup>2</sup> Бірюков В. В. Зазнач. твір. С. 375.

<sup>3</sup> Там само.

<sup>4</sup> Там само. С. 375—377.

присвячено саме криміналістично-довідковим колекціям, вони є систематизованими *«за однією чи кількома спільними ознаками зібрання певних криміналістично важливих натурних об'єктів чи їх копій (відображень), що становлять науковий, пізнавальний та практичний інтерес як єдине ціле»*<sup>1</sup>. Авторка доходить висновку, що криміналістично-довідкові колекції є складовими довідково-допоміжних обліків і формуються з об'єктів у натурі, а також їх моделей (відображень, копій): фотографій, відеофільмів, зліпків, відтисків, описів тощо. Н. І. Клименко зазначає: *«Що стосується колекцій довідкового і натурального характеру, то вони використовуються з метою інформаційного забезпечення діяльності експерта. У судовій експертизі вони мають два види: натурні колекції та описові форми. <...> Натурні колекції можуть бути представлені у вигляді безпосередніх об'єктів або у вигляді їхніх зображень. Експертно-криміналістичні підрозділи системи МВС мають такі описові колекції, як довідковий фонд публікацій із різних напрямів судово-експертної діяльності (включаючи і управлінську), АПС нормативних документів МВС тощо»*<sup>2</sup>. При цьому науковиця не згадує про значення колекцій безпосередньо у розслідуванні, а виокремлює лише їх значення в експертній діяльності.

Про значення довідково-допоміжних обліків В. В. Бірюков висловився так: *«Хоча ці обліки безпосередньо не допомагають у розкритті конкретних злочинів, однак, вони сприяють вирішенню інших, не менш важливих завдань, які виникають у процесі розслідування. Наприклад, для встановлення об'єкта до певної категорії, визначення групи подібних об'єктів тощо»*<sup>3</sup>. В Інструкції з організації функціонування криміналістичних обліків експертної служби МВС України зазначено: *«Інформаційно-довідкові колекції призначені для використання об'єктів, розміщених до них, під час проведення експертних досліджень, створення науково-дослідних та дослідно-конструкторських розробок, оновлення методичної та нормативної бази судової експертизи, підготовки орієнтовної інформації, узагальнення відомостей про причини й умови вчинення злочинів та інших правопорушень з метою запобігання їм»*<sup>4</sup>. Аналізуючи призначення колекцій у цьому нормативному акті, можна помітити, що прямої вказівки на їх використання у розслідуванні немає. Слід також зазначити, що інформаційно-довідкові колекції формуються з об'єктів, не пов'язаних з подією кримінального правопорушення.

<sup>1</sup> Кадук С. В. Зазнач. твір. С. 9.

<sup>2</sup> Клименко Н. І. Судова експертологія. Курс лекцій : навч. посіб. Київ, 2007. С. 98.

<sup>3</sup> Бірюков В. В., Хахановський В. Г., Бондар В. С., Шалімов С. В. Інформаційно-довідкове забезпечення кримінальних проваджень : підручник ; за заг. ред. В. В. Бірюкова. Київ, 2014. С. 27.

<sup>4</sup> Про затвердження Інструкції з організації функціонування криміналістичних обліків ... URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0963-09> (дата звернення: 22.02.2021).

Як зазначено вище, вагомими науковими працями, присвяченими формуванню та використанню інформаційно-довідкових колекцій, є дисертаційні дослідження С. В. Кадук «Криміналістично-довідкові колекції та їх значення у розслідуванні злочинів»<sup>1</sup> та А. Е. Волкової «Формування і використання інформаційно-довідкових колекцій експертної служби МВС України»<sup>2</sup>. Науковці наголошують на використанні колекцій як в експертній діяльності, так і безпосередньо під час розслідування під час проведення слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів. Розглянемо докладніше основні положення цих праць.

Так, А. Е. Волкова й Е. О. Разумов у спільній монографії зазначають: *«Інформаційно-довідкові обліки є підсистемою експертно-криміналістичних обліків, що забезпечує збір, реєстрацію, зосередження, систематизацію об'єктів та інших відомостей, що використовуються для інформаційного забезпечення експертних досліджень, процесуальних дій, оперативних заходів, проведення науково-дослідної, методичної та дидактичної роботи. Зі свого боку, довідкові обліки поділяються на різного виду довідкові колекції, що призначені для інформаційного забезпечення проведення окремих видів експертиз»*<sup>3</sup>. Однак, у дисертації А. Е. Волкова наводить статистичні дані власного дослідження, що підтверджують використання цього виду обліків в експертній діяльності, але майже нівелюють їх значення у проведенні слідчих (розшукових) дій: *«Колекційні об'єкти використовуються в процесуальній (під час проведення судових експертиз — 53 %) та непроцесуальній (під час проведення попередніх досліджень — 33 %, навчання експертів — 9 %, проведення слідчих дій — 3 %, перевірки за оперативно-пошуковими обліками — 2 %) формах»*<sup>4</sup>.

Ознайомлення зі змістом підрозд. 3.1 «Використання об'єктів криміналістично-довідкових колекцій під час провадження окремих слідчих дій» дисертації С. В. Кадук схиляє до висновків про використання слідчим колекцій, найчастіше — на підготовчому етапі проведення слідчої (розшукової) дії з метою здобуття додаткової інформації. Але за результатами проведеного нами опитування слідчих жоден з них не звертався до експертних колекцій як під час підготовки, так і під час проведення слідчих (розшукових) дій. При цьому 65 % не вбачають у цьому необхідності, 12 % покладаються на власні знання, 23 % — на знання залучених до проведення слідчої (розшукової) дії спеціалістів. Тезу С. В. Кадук про використання *«колекцій фотографій, відеофільмів щодо осіб, які раніше вчиняли аналогічні суспільно-небезпечні діяння»* під час складання орієнтування зовнішнього вигляду підозрюваного вважаємо необґрунтованою як з теоретичної, так і з практичної

<sup>1</sup> Кадук С. В. Зазнач. твір.

<sup>2</sup> Волкова А. Е. Зазнач. твір.

<sup>3</sup> Волкова А. Э., Разумов Э. А. Информационно-справочные криминалистические учеты: теория, организация, использование. Сумы, 2013. 344 с.

<sup>4</sup> Волкова А. Е. Зазнач. твір. С. 11.

точки зору, оскільки для цього фахівці використовують різноманітні комп'ютерні програми типу «Портрет». Виникають також сумніви щодо використання під час слідчого експерименту колекційних екземплярів *«об'єктів, звук яких за аналогією необхідно діагностувати»*<sup>1</sup>.

Підсумовуючи викладене вище щодо функціонування та використання довідково-допоміжних обліків у вигляді колекцій, можна дійти висновку, що цей вид обліку використовують лише в експертній діяльності, тому колекції не можна вважати криміналістичними обліками у повному розумінні цього поняття. Вивчення експертної практики, результати опитування експертів щодо видів колекцій експертної служби свідчить про те що станом на сьогодні в натурній формі фактично існують лише колекції об'єктів балістичної експертизи (вогнепальна зброя, патрони, кулі, гільзи) і холодної зброї. Їх наявність в експертних підрозділах у кількісному вимірі значно поступається будь-якому каталогу зазначених об'єктів, що перебувають у відкритому доступі у приватних колекціонерів (зокрема, в інтернеті). Те саме можна зауважити щодо колекцій макетів вибухових пристроїв і речовин; наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів; інструментів, які застосовують для зламу. Станом на сьогодні в експертних підрозділах не існує таких колекцій, як: рельєфних підошов взуття; об'єктів трасологічної експертизи; печаток і штампів; магнітних носіїв інформації; лакофарбових покриттів; скла фар автотранспорту; протекторів шин; волокон і волосся; пально-мастильних матеріалів; підроблених номерів вузлів і деталей та агрегатів автотранспорту.

З розвитком комп'ютерної техніки натурні колекції втрачають своє значення. Цифрові технології дають змогу формувати та зберігати зображення будь-якого об'єкта у відмінній якості в цифровому вигляді, у зв'язку із чим окремі обліки набувають іншої форми. Наприклад, зразки документів суворого обліку, цінних паперів і грошей містяться в базі даних відеоспектрального компаратора *VSC 8000* компанії *Foster + Freeman Ltd*, програмне забезпечення якого дає змогу створювати власну базу даних, а також поновлювати наявну в автономному режимі. Базу даних протекторів шин транспортних засобів можна отримати, послугуючись каталогами провідних виробників автомобілів.

**Висновки.** Підбиваючи підсумки класифікації криміналістичних обліків за функціональним (цільовим) призначенням, зазначимо, що станом на сьогодні такий вид обліків, як довідково-допоміжні, втратили своє значення для розслідування загалом, набули нових форм і не можуть мати назву «криміналістичні». На нашу думку, їх можна схарактеризувати як інформаційні бази даних, що утворюються та функціонують у кіберпросторі й можуть перебувати як у вільному доступі, так і у власності підприємств, установ, організацій і приватних осіб.

---

<sup>1</sup> Кадук С. В. Значач. твір. С. 13.

Отже, на нашу думку, криміналістичні обліки за функціональним (цільовим) призначенням поділяються на розшукові й довідкові. Вважаємо зайвим використання поняття «оперативно-розшукові», оскільки з уведенням у кримінально-процесуальне законодавство поняття «*гласні й негласні слідчі (розшукові) дії*», об'єкти й інформацію для обліків отримують саме після їх проведення, а результати перевірки за обліками використовують найчастіше в слідчій, а не в оперативно-розшуковій діяльності. Також зайвим вважаємо використання поняття «*інформаційно-довідкові*», оскільки будь-який облік містить певний обсяг інформації, про що зазначено вище.

### *References*

- Averianova, T. V., Belkin, R. S., Korukhov, I. U. G., Rossinskaia, E. R. (2000). *Kriminalistika* : ucheb. dlia vuzov ; pod. red. R. S. Belkina. Moskva [in Russian].
- Andreev, I. S., Gramovich, G. I., Porubov, N. I. (1997). *Kurs kriminalistiki* ; pod red. N. I. Porubova. Minsk [in Russian].
- Areshonkov, V. V., Bilenchuk, P. D., Voloshyn, O. H. ta in. (2009). *Kryminalistychna tekhnika*. Knyha druha : navch. posib. ; za red. A. V. Kofanova. Kyiv [in Ukrainian].
- Biriukov, V. V., Khakhanovskiy, V. H., Bondar, V. S., Shalimov, S. V. (2014). *Informatsiino-dovidkove zabezpechennia kryminalnykh provadzen* : pidruchnyk ; za zah. red. V. V. Biriukova. Kyiv [in Ukrainian].
- Biriukov, V. V. (2009). *Teoretychni osnovy informatsiino-dovidkovoho zabezpechennia rozsliduvannia zlochyniv* : monohraf. Luhansk [in Ukrainian].
- Drapkin, L. Ia., Karagodin, V. N. (2007). *Kriminalistika* : uchebnik. Moskva [in Russian].
- Hora, I. V., Ishchenko, A. V., Kolesnyk, V. A. (2004). *Kryminalistyka* : posib. dlia pidhotov. do ispytiv. 2-he vyd., dopov. ta pererob. Kyiv [in Ukrainian].
- Hora, I. V., Kolesnyk, V. A. (2005). *Kryminalistyka* : navch. posib. Ch. 1. Kryminalistychna tekhnika. Kyiv [in Ukrainian].
- Kaduk, S. V. (2010). *Kryminalistychno-dovidkovi kolektsii ta yikh znachennia u rozsliduvanni zlochyniv* : avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk. Kyiv [in Ukrainian].
- Khakhanovskiy, V. H. (2010). *Problemy teorii i praktyky kryminalistychnoi informatyky* : monohraf. Kyiv [in Ukrainian].
- Klymenko, N. I. (2007). *Sudova ekspertolohiia*. Kurs lektsii : navch. posib. Kyiv [in Ukrainian].
- Kriminalistika* (2008) : ucheb. dlia stud. vuzov ; pod red. A. F. Volynskogo, V. P. Lavrova. 2-e izd., pererab. i dop. Moskva [in Russian].
- Luk'ianchikov, Ye. D. (2005). *Metodolohichni zasady informatsiinoho zabezpechennia rozsliduvannia zlochyniv* : monohraf. Kyiv. [in Ukrainian].
- Pro zatverdzhennia Instruksii z orhanizatsii funktsionuvannia kryminalistychnykh oblikiv ekspertnoi sluzhby MVS Ukrainy* : nakaz MVS Ukrainy vid 10.09.2009 r. № 390. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0963-09> (data zvernennia: 22.02.2021) [in Ukrainian].
- Pro zatverdzhennia Instruksii z formuvannia y vedennia informatsiinoi pidsystemy «SLID» informatsiino-telekomunikatsiinoi systemy «Informatsiinyi portal Natsionalnoi politsii Ukrainy»* : nakaz MVS Ukrainy vid 16.03.2020 r. № 257. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0319-20> (data zvernennia: 22.02.2021) [in Ukrainian].

- Piaskovskyi, V. V., Chornous, Yu. M., Ishchenko, A. V., Alekseiiev, O. O. ta in. (2015). *Kryminalistyka* : pidruchnyk. Kyiv [in Ukrainian].
- Shepitko, V. Yu., Zhuravel, V. A., Konovalova, V. O. ta in. (2019). *Kryminalistyka* : pidruchnyk : u 2 t. T. 1 ; za red. V. Yu. Shepitka. Kharkiv [in Ukrainian].
- Volkova, A. E. (2012). *Formuvannia i vykorystannia informatsiino-dovidkovykh kolektsii ekspertnoi sluzhby MVS Ukrainy* : avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk. Zaporizhzhia [in Ukrainian].
- Volkova, A. Eh., Razumov, Eh. A. (2013). *Informatsionno-spravochnye kriminalisticheskie uchety: teoriia, organizatsiia, ispolzovanie*. Sumy [in Ukrainian].
- Vozgrin, I. A. (1972). *Nekotorye voprosy teorii i praktiki kriminalisticheskogo ucheta // Voprosy teorii i praktiki borby s prestupnostiu*. Leningrad [in Russian].
- Zhbankov, V. A. (1992). *Poluchenye obraztsov dlia sravnytel'nogo yssledovaniia*. Moskva [in Russian].

### **И. В. Пирог, В. О. Приходько**

#### **Криминалистические учёты: проблемы классификации**

*Исследованы проблемы классификации криминалистических учётов. Рассмотрена классификация криминалистических учётов по основным критериям: служебному назначению, степени централизации и функциональному (целевому) назначению.*

*Криминалистические учёты образуются и функционируют в различных государственных органах Украины, поэтому возможна классификация учётов по служебному назначению следующим образом: МВД Украины; Государственной налоговой службы Украины; Государственной таможенной службы Украины; Службы безопасности Украины; Государственного бюро расследований Национального антикоррупционного бюро; Генеральной прокуратуры и т. п. Все они направлены на содействие расследованию уголовных преступлений. При этом криминалистические учёты МВД Украины, в свою очередь, включают в себя учёты: Национальной полиции Украины, функционирующие в департаменте информационно-аналитической поддержки; Государственной пограничной службы Украины; Государственной миграционной службы Украины; Главного сервисного центра МВД Украины; Экспертной службы МВД Украины.*

*Доказано, что по степени централизации учёты следует разделять на центральные, региональные и местные, но при этом отмечается фактическое отсутствие учётов экспертной службы на местном уровне, что подтверждается результатами изучения материалов уголовных производств и опросов следователей. По мнению авторов, учёт объектов на местном уровне в общей классификации нужно оставить, но ответственность за его формирование и функционирование возложить на городские подразделения технико-криминалистического обеспечения полиции.*

*Обосновано разделение криминалистических учётов по функциональному (целевому) назначению на поисковые и справочные, при этом отмечено, что справочно-вспомогательные учёты в виде коллекций в настоящее*



время утратили своё значение и не могут составлять систему криминалистических учётов. По мнению авторов, их можно охарактеризовать как информационные базы данных, которые образуются и функционируют в киберпространстве и могут находиться как в свободном доступе, так и в собственности предприятий, учреждений, организаций и частных лиц. На практике этого вида учётов практически не существует, что подтверждается результатами изучения работы следственных подразделений полиции и экспертной службы.

**Ключевые слова:** классификация, расследование уголовных преступлений, криминалистические учёты, розыскные учёты, справочные учёты, экспертная служба.

**I. Pyrih, V. Prihodko**

### **Criminal records: problems of classification**

*Problems of criminal records classification have been studied. The article considers classification of criminal records according to the main criteria: intended purpose, degree of centralization and functional (target) purpose.*

*Criminal records develop and operate within various state bodies of Ukraine, therefore records can be classified by intended purpose as follows: records of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine; State Tax Service of Ukraine; State Customs Service of Ukraine; Security Service of Ukraine; State Bureau of Investigation of National Anti-Corruption Bureau; General Prosecutor's Office, etc. All of them are aimed at facilitating investigation of criminal offenses. At the same time, criminal records of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, in turn include records of: the National Police of Ukraine, functioning in the department of information and analytical support; State Border Guard Service of Ukraine; State Migration Service of Ukraine; Main service center of MIA of Ukraine; Expert Service of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine.*

*It has been proved that according to the degree of centralization, records should be divided into central, regional and local; but at the same time, the virtual absence of records in the expert service at the local level is stressed, which is confirmed by results of studying case files of criminal proceedings and interviews of investigators. According to the view of authors, criminal record keeping of objects at the local level in the general classification should be left for further consideration, but responsibility for its formation and functioning should be assigned to the city departments of technical and forensic support of police.*

*Classification of criminal records by functional (target) purpose into search and reference ones is substantiated. At the same time, it is noted that reference and support records in the form of collections have lost their meaning today and cannot make up the system of criminal records. In view of the authors, they can be characterized as information databases formed and operating in cyberspace and that can be both freely available and owned by enterprises, institutions, organizations and individuals. In practice, this type of record keeping practically*

*non-existent which is evidenced by studying work results of investigative police departments and expert service.*

**Keywords:** *classification, investigation of criminal offenses, criminal records, search records, reference records, expert service.*

*Надійшла до редколегії 26.03.2021 р.*

Пиріг І. В., Приходько В. О. Криміналістичні обліки: проблеми класифікації. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики* : зб. наук. пр. / редкол.: О. М. Ключев, В. Ю. Шепітько та ін. Харків : Право, 2021. Вип. 23. С. 45—60.  
DOI: <https://doi.org/10.32353/khrife.1.2021.03>.